

FÅGLAR I DALARNA

Utges av Dalarnas Ornitologiska Förening (DOF) och utkommer med fyra nummer per år.

Manusstopp för nästa nummer: 15 dec.

Redaktör och ansvarig utgivare: Ulf Svensson, tel: 0240/37416

Övrig redaktion: Bertil Rahm, Lasse Persson och Kent Leonardsson till vilken också material till tidningen skall skickas. Adress: Getbo 1046 77700 Smedjebacken.

Medlemskap i DOF kostar 40 kr/år och man får då även Fåglar i Dalarna.

Familjemedlemskap kostar 5 kr/år och som ständigt medlem betalar man 900:-.

Avgiften insätts på föreningens prenumerationskonto, postgiro 85 46 63- 2

c/o Yngve Eilfwing Orsagatan 9, 781 54 Borlänge. Adressändring görs till denna adress.

DOF är en ideell sammanslutning för att stimulera ornitologintresset i Dalarna, öka förtälsen för fågelskydd samt dokumentera fågelfaunan. DOF är en regionalavdelning till SOF, Box 26011, 10041 Stockholm. (Sveriges Ornitologiska förening).

Föreningens adress: Leif Berglund Ängsvägen 16, 791 43 Falun
Ordförande: Ulf Kolmodin, Vasastigen 16, 77500 Krylbo.

INNEHÅLL

Detta nummer av Fåglar i Dalarna är en sammanställning från Västbergskonferensen i Storvik våren 1987.

Ett speciellt tack till Lennart Risberg som renskrivit allt material.

Red.

Storspov på jordbruksmark i mellersta Sverige / Åke Berg	91
Äggläggning och äggvikter hos mindre strandpiparen. Några faktorer som kan inverka. / Anders Ekholm	96
Projekt bivräk - motiv och mål med undersökningen samt sammanfattning av resultat från 1986. / Martin Tjernberg	103
Hållträäd - vad är det för särskilt med dem? Spillkråkans boträäd. / Sune Östlund	115
Jakten och ornitologien. / Hans Rytman	124
Naturvårdslagstiftningen i skogsbruket. / Åke Persson	131
Något om en undersökning av nötkräka i Hässlen, Garpenberg. / Mats Forslund	140
Program	142

Omlopp: Spillkråka vid bohålet. Foto: Alf Linderheim /N

ISSN 0281-4374

Storspov på åkermark i mellersta Sverige

av Åke Berg

INLEDNING

Under de senaste decennierna har det skett stora förändringar i det svenska jordbrukslandskapet. Kreaturlösa jordbruk har blivit allt vanligare och därmed har andelen gräsmark i jordbrukslandskapet minskat (Statistiska centralbyrån 1970, 1990, 1982 och 1986). Element med naturlig vegetation (t ex åkerholmar och öppna diken) har blivit ovanligare, omfattande täckdikning har förekommit, och därför domineras jordbrukslandskapet idag av torra sädesfält. Vidare är nu användningen av pesticider och konstgödsel vanlig.

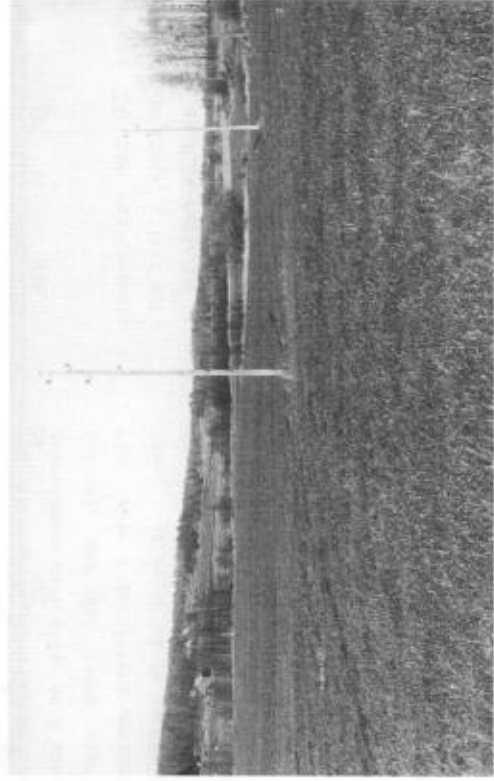
Under de senaste åren har intresset kring hur dessa förändringar påverkat faunan och florans ökat. Møller (1983) visade t ex att minskningen i antal av flera fågelarter i Danmark var sammankopplad med en minskande areal gräsmark.

Storspoven, som till stor del är beroende av jordbruksmarker för sin häkning, har rapporterats minska i de flesta västeuropeiska länder sedan 1950-talet (Cramp & Simmons 1982). Detta gäller även för stora delar av södra och mellersta Sverige, även om det finns få långtidsstudier i jordbruksområden (viss information, se Liljefors 1983, Pehrsson 1983).

Under de senaste åren har intresset för arten ökat och en rad lokala och regionala inventeringar har genomförts. Målsättningen med denna uppsats är att sammanställa vissa inventeringar som gjorts i Mellansverige för att belysa artens status och biotopval i jordbrukslandskapet.

METODER

Sammanställningen grundar sig på material från Dalarna, Västmanland och

till viss del på material från Uppland. Data kommer från en stickprovsinventering i Dalarna 1984 (Forslund m fl 1985 a), en totalinventering av Avesta kommun 1985 (Forslund m fl 1985 b), en totalinventering av Hallstahamns, Surahamns, Hällefors, Lindesbergs och Fagersta kommuner 1984 (Berg 1985), en totalinventering av Sala kommun 1984 (Berg 1984) samt till sist på studier av inventeringsområden inom Sala, Västerås och Uppsala kommuner (Berg i manuskript). Vissa områden ingår i flera av dessa sammanställningar, och då har material från de undersökningar som bedömts vara av bäst kvalitet använts.

Sammanlagt har en areal av 814 km² inventerats vid dessa undersökningar. Det är viktigt att påpeka att materialet från Forslund m fl (1985 a) är stickprovsinventeringar, dvs mindre områden har inventerats och utgående från detta har tätheten av storspov i större områden uppskattats. Vid beräkningar har mittpunkten av de täthetsintervall som angetts använts. Övriga undersökningar utgörs av totalinventeringar.

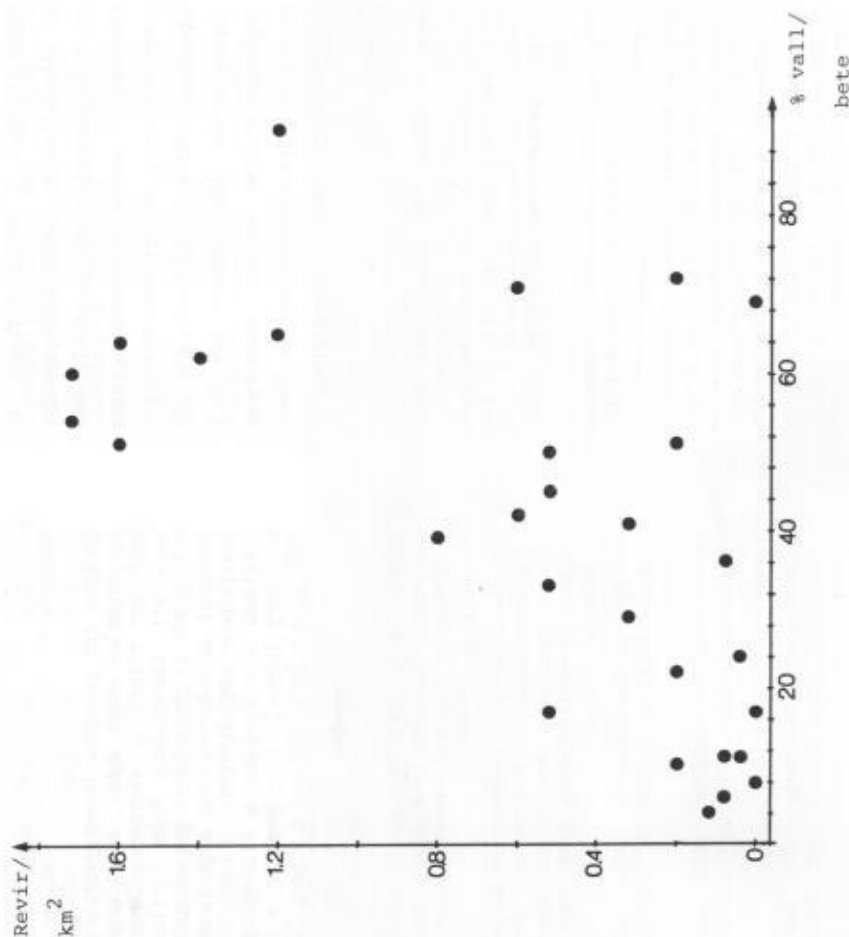
RESULTAT

Totalt har ca 200 par registrerats i de inventerade områdena, vilket motsvarar en täthet av 0,24 revir/km². Det är dock stora skillnader mellan olika inventeringsområden. Tätheten varierar mellan 0 och 1,7 revir/km². Det tycks vara så att storspoven är ovanlig på de intensivt odlade jordbrukslätterna, områden som Västerås undersökningsområde, Hallstahamns kommun, Tärna socken, Kumla socken,

Kila socken och Norrby socken uppvisar låga tätheter av storspov (se appendix 1). Däremot är arten vanligare i mindre intensivt odlade områden där kreatursjordbruk är vanligare, som t ex de flesta inventeringsområdena i Dalarna (se appendix 1).

Ett test visar också att ett visst samband finns mellan tätheten av storspov och andelen vall/betesmark i de olika inventeringsområdena (se figur 1). Storspoven är alltså vanligare i områden med hög andel gräsmark, men all variation i tätheten av storspov förklaras inte av andelen gräsmark i de olika inventeringsområdena. Detta kan till en viss del bero på de olika sätt arken inventerats eller skilnader i hur andelen gräsmark karterats. Mer detaljerade studier har visat att vissa typer av gräsmarker, t ex extensivt brukade eller ohävdade ångar och torra beteshagar är biotoper som storspoven ej föredrar eller undviker, (Berg i manuskript).

Andra biotopfaktorer har också en stor betydelse. Berg (i manuskript) visar vid en jämförelse mellan torrare och blötare inventeringsområden (med översvämmad mark eller en å som rinner igenom), att det fanns signifikant fler revir i de blötare områdena. Det fanns inga revir på de marker som bedömts som torra (33,4 km²) och 50 revir på de marker som var blötare (141,5 km²). Andra författare anger också denna faktor som viktig, men den är svårt att kvantifiera varför det är svårt att få fram ett direkt samband mellan blöthet och antal storspovsrevir (se t ex Forslund & Sandegren 1983 och Forslund m fl 1985 a).

Figur 1. Tätheten av storspov (revir/km²) som funktion av andelen gräsmark i 29 olika inventeringsområden. En regressionsanalys visar ett positivt samband mellan täthet och andel gräsmark (n=29, r=0,37, p<0,005).

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att storspoven är knuten till blötare jordbruksmark med en relativt stor andel gräsmark. Om man skall spekulera i orsakerna till detta tror jag att födotillgången i olika biotoper är en viktig faktor. Innan äggläggningen ses t ex storspovar nästan uteslutande födosöka på vallar/betesmarker (egna observationer), där troligen födotillgången är bättre än på åkrar. För att styrka dessa idéer behövs det dock ingående studier av hur storspoven utnyttjar olika biotoper och hur födotillgången är i dessa olika biotoper.

LITTERATUR

- Berg, A. 1984. The density and breeding success of the Curlew (*Numenius arquata*) in different habitats in the Sala district 1984. - D/E arbete vid Zoologiska Institutionen vid Uppsala Universitet 1984. Stencil.
- Berg, A. 1985. Storspoven i Västmanland 1984. Fåglar i Västmanland 16: 10-17.
- Berg, A. Manuskript under sammanställning. Habitat selection and densities of breeding Lapwings (*Vanellus vanellus*) and Curlews (*Numenius arquata*) on farmland in central Sweden.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds.). 1982. The Birds of the Western Palearctic. Vol. III. Oxford.
- Forslund, M., Kolmodin, U. & Söderlund, B. 1985 a. Storspov på Åkermark i Avesta kommun. Fåglar i Dalarna 18: 4-14.
- Forslund, M., Kolmodin, U. & Söderlund, B. 1985 b. Storspov på Åkermark i Avesta kommun. Fåglar i Dalarna 18: 78-81.
- Forslund, T. & Sandegren, L. 1983. Storspov på Närke åkermark. Fåglar i Närke 2: 69-77.
- Liljefors, M. 1983. Verksamheten vid Kvismare fågelstation april - juni 1983. FKFB Informationsblad 18: 1-2.

Ake Berg
Sveriges lantbruksuniversitet
Inst. för viltekologi
750 07 Uppsala

Appendix 1.

Områden där storspov inventerats. För varje område anges areal, andel gräsmark och täthet av storspov. Observera att täthetsdata från Forslund m fl (1985 a) presenteras som mittpunkterna av de intervall som angetts som skattningar för tätheten.

Källor: a = Forslund m fl 1985 b, b = Berg (manus), c = Forslund m fl 1985 a, d = Berg 1985 och e = Berg 1984.

Møller, A.P. 1983 Changes in Danish farmland habitats and their populations of breeding birds. Holarctic Ecology 6: 95-100.

Pehrson, O. 1983. Hornborgasjön som vattenmagasin, fiskodling och åkermark. Blir det den 10 000 Åriga sjöns utvecklingskede? Vår Fågelvärld 42: 161-180.

Statistiska Centralbyrån. 1970. Jordbruksstatistisk årsbok 1970. Stockholm.

Statistiska Centralbyrån. 1980. Jordbruksstatistisk årsbok 1980. Stockholm.

Statistiska Centralbyrån. 1982. Jordbruksstatistisk årsbok 1982. Stockholm.

Statistiska Centralbyrån. 1986. Jordbruksstatistisk årsbok 1986. Stockholm.

Område	Area km ²	Vall/bete %	Revir/km ²	Källa	Leksands k:n	Yansjö k:n	Gagnef k:n	Falu k:n	Småtjebacken k:n	Ronlänge k:n	Säter k:n	Hedemora k:n	Surahamar k:n	Hallstah. k:n	Fagersta k:n	Lindsberg k:n	Hällefors k:n	Täma s:n	Kumla s:n	Kila s:n	Norrbys s:n	Sala s:n
Avesta s:n	1,8	17	0	a	12,5	66	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22
Grytnäs s:n	23,2	29	0,34		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Folkärna s:n	45,4	33	0,48		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
By s:n	34,4	50	0,55		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Västerfärnebo und.omr.	55,5	17	0,50	b	12,5	66	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22
Västerås und.omr.	68,3	4	0,10		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Uppsala und.omr.	51,1	10	0,20		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Ålvdalens k:n	0,8	91	1,18	c	12,5	66	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22
Mora k:n	3,1	64	1,62		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Rättviks k:n	3,3	69	0		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	
Malungs k:n	1,8	71	0,56		1,2	54	51	62	60	45	42	39	41	24	51	36	8	6	11	11	22	

Storspov på Åkermark Foto: Alf Linderholm/N